# URBANIZATSIYA VA EKOLOGIK MUAMMOLAR

**Mahkamov Xojiakbar Alisher o`g`li**
Talaba Farg`ona politexnika instituti Farg`ona shahri

**Annotatsiya.** O‘tgan asrdan boshlab atrof-muhit muammolariga nisbatan tashvish keskin oshdi. Texnologiyalarning rivojlanishi va sanoat va ommaviy ishlab chiqarishning rivojlanishi atrof-muhitga qaytarilmas zarar etkazmoqda. Ko‘p turlarning yo‘q bo‘lib ketishiga va tabiatga tahdid solishda insoniyat aybdor.

**Kalit so’zlar:** Urbanizatsiya, atrof-muhitga, tabiiy resurslar, avtotransport, aholi zichligi, insolyatsiya, yuqumli kasalliklar.

Ma`lumki keying paytlarda dunyo bo`ylab demografik muammolar geografik progressiya bilan kengayib bormoqda. Bugungi kunda quruqlikning uch foizida shaxarlar joylashgan bo`lsa, dunyo axolisining 55 foizidan ortiqrog`i shaxarda yashaydi

Urbanizatsiya obyektiv, dunyoviy jarayon bo`lib tez fursatlar bilan rivojlanib bormoqda, ammo bu rivojlanishning yani urbanizatsiyaning o`ziga xos tomonlari bo`lib ijtimoiy, iqtisodiy sferalarga, tabiiy resurslarga o`zlarining salbiy ta`sirlarini ko`rsatmoqda shunga qaramay odamlarning shaxarlarini egallashi tobora ortmoqada.

Bugungi kunda aholi soni 20 mln. Dan oshgan yirik shaxarlar soni yildan yilga oshib bormoqda. Katta shaharlarda atmosfera xavosi turli zaxarli gazlar bilan ifloslangan bo`ladi, atmosfera tashlanadigan zaxarli gazlarning me`yoridan oshib ketganiligi ko`pchilikka ma`lum. Aholi soni 20 mln. Dan oshgan shaxarlarga Shanxay, Tokiyo, Qoxira kabi shaxarlar kiradiva bu shaxarlarda atmosfera xavosi eng ifloslangan xalatdaligi kuzatilmoqda.

Shahar aholi punktlarining o'sishi biosferaga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda va bu ta'sir yildan-yilga ortib bormoqda. Avtotransport vositalarining chiqindi gazlari, sanoat korxonalari, issiqlik va elektr stantsiyalari chiqindilari - bularning barchasi urbanizatsiya oqibatlari bo'lib, atmosferaga azot dioksidi, vodorod sulfidi, ozon, to'yingan uglevodorodlar, benzapiren, chang kiradi. Dunyoning yirik shaharlarida ular allaqachon tutunga e'tibor berishni to'xtatdilar.

XX asr boshida aholisining soni 100 mingdan ortiq 150 ta shahar mavjud bo‘lib, ularga aholining atigi 5 foizi to‘g‘ri kelgan. Bunday shaharlarning miqdori 90- yillaming boshida 2,5 mingni tashkil etdi, 2012-yilda esa 4,0 mingdan o‘tib ketdi. Ularga tegishli tarzda jami aholining 1/3 va 2/5 qismi to‘g‘ri keldi. Katta shaharlar ichida aholisining soni 1 mln..

Shahar o'sishi bilan bog'liq ekologik muammolar

- Aholi zichligining ortishi.
- Katta shaharlarda insolyatsiya (quyosh energiyasi miqdori) 15% ga kamayadi.
- Yomg'irning ko'payishi.
- Tuman miqdori ortadi (yozda 30%, qishda 100%).
- Yuqumli kasalliklarga chalinish hollari ortib bormoqda.
- Onkologik kasalliklar bilan kasallanish ko'paymoqda.
- Qattiq maishiy chiqindilarning to‘planishi.
- Shaharlarda havoning ifloslanishi.
- Shaharlarda suvning ifloslanishi.
- Hayvonlar va o'simliklar sonini kamaytirish.

Urbanizatsiyaning ijobiy tomonlari

Aholining katta qismi yirik shaharlarda istiqomat qiladi va buning sababi urbanizatsiyaning ijobiy tomonlari edi:

- Mehnat unumdorligini oshirish;
- Ilmiy tadqiqotlar va dam olish uchun joylarni yaratish;

- Malakali tibbiy yordam;

Urbanizatsiyaning salbiy tomonlari

Bugungi kunga kelib aholi punktlari keskin o'sishni boshladi. Bu jarayon yirik shaharlarning ko'payishi, atrof-muhitning ifloslanishi, hududlarda turmush sharoitining yomonlashishi bilan birga keladi. Katta shaharlarning atmosferasida qishloq joylariga qaraganda ko'proq zaharli moddalar mavjud. Bularning barchasi urbanizatsiyaning salbiy tomonlarini keltirib chiqardi va quyidagilarga olib keldi:

- ✓ hududda aholining taqsimlanishidagi nomutanosiblik;
- ✓ sayyoramizning eng unumdor va samarali qismlarini yirik shaharlar tomonidan so'rilishi;
- ✓ atrof-muhitning buzilishi;
- ✓ shovqin ifloslanishi;
- ✓ transport muammolari;
- ✓ binoning siqilishi;
- ✓ ishsizlikning o'sishi.

Agar shahar ko‘chalari ko‘kalamzorlashtirilsa, biosferaga salbiy ta’sir kamaygan bo‘lardi. Shahar tizimini yaratish orqali odamlar o'z atrofida hayotning qulayligini oshiradigan sun'iy muhitni yaratadilar. Ammo bu odamlarni tabiiy muhitdan uzoqlashtiradi va tabiiy ekotizimlarni buzadi. Urbanizatsiyaning inson salomatligiga salbiy ta’siri jismoniy faollikning kamayishi, ovqatlanishning noratsional bo‘lib ketishi, sifatsiz mahsulotlarning semirish va qandli diabetga olib kelishi, yurak-qon tomir kasalliklarining rivojlanishida namoyon bo‘ladi. Shahar muhiti odamlarning jismoniy va psixosomatik salomatligiga salbiy ta'sir qiladi.

Ekologik madaniyatni oshirish, axoli o`rtasida keng joriy qilishga kirishib, ekologik bilim va ko`nikmalarni faqat yoshlarga emas balki oddiy axoli,ayniqsa transport vositalari egalari va komyoviy korxonalar raxbarlari o`rtasida turli xil majlislar, treninglar va qiziqarli viktorinalar o`tkazish orqali ularni ongiga singdirish lozim.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Yormatova D. Sanoat ekologiyasi. Toshkent. 2007.
2. Yormatova D. Ekologiya va atrof muxitni himoya qilish. Toshkent.2018
3. Qosimova N. Global iqlim o`zgarishlari va jurnalistika. Toshkent 2016

WORDLY KNOWLEDGE